

Марія ШЕРЕМЕТ

доктор педагогічних наук, професор,
декан факультету спеціальної
та інклюзивної освіти
НПУ імені М. П. Драгоманова,
почесний академік НАПН України,
заслужений працівник освіти України

Дар'я СУПРУН

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри спеціальної психології
та медицини факультету спеціальної
та інклюзивної освіти
НПУ імені М. П. Драгоманова

Ключові слова: методологія, методи наукового психологічного дослідження, професійна підготовка, когнітивно-компетентнісний компонент.

УДК 378.091.3:159.9-051
DOI 10.31392/NPU-VOU.2021.1(80).09

**КОГНІТИВНА
СКЛАДОВА
СТАНОВЛЕННЯ
ОСОБИСТОСТІ
СПЕЦІАЛЬНОГО
ПСИХОЛОГА**

© Шеремет М., Супрун Д., 2021

У статті досліджено сучасний стан проблеми професійної підготовки спеціальних психологів. Аналізуються практичні аспекти її вдосконалення. Розглядаються різноманітні методики наукових пошуків у межах означеної проблеми дослідження.

Висвітлено сутність і структуру професійної підготовки психологів. Встановлено елементи визначення, критерії та показники її сформованості. Особлива увага приділяється пошуку та розробці оптимального комплексу методів її запровадження, розробці програм та визначенню їх ефективності. Аналізуються практичні результати роботи науковців у зазначених площинах та результати дослідження когнітивно-компетентнісного компонента професійної готовності психологів (спеціальних, клінічних) до роботи за фахом. Окреслено перспективи подальших наукових досліджень у контексті вдосконалення підготовки психологічних кадрів.

Стаття є результатом досліджень у межах проєкту «Європейські цінності різноманіття та інклюзії для сталого розвитку» (620545-EPP-1-2020-1-UA-EPPJMO-PROJECT)

The European Commission's support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents, which reflect the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Постановка проблеми. Досягнення високого рівня реалізації потенціалу особисті не може бути здійснено спонтанними, позасистемними зусиллями, якщо воно не буде підтримано системою науково обґрунтованих заходів, котрі є природною частиною державної і громадської політики країни. Такою системою є професійна підготовка психологів у галузі спеціальної освіти. Важливо, на нашу думку, відновити й розвивати на новітніх засадах принцип суб'єктно-особистісної орієнтації на ідею зазначеної підготовки. Людина, на думку прихильників ідей гуманістичної психології, має вміти самостійно будувати своє майбутнє, визначаючи його пріоритети відповідно до уявлень про щастя, добро, любов, здоров'я, професіоналізм тощо. Тож в умовах сьогодення необхідно схарактеризувати сучасну структуру формування культури життєвого самовизначення, культури професійного розвитку, мотивації впровадження даних компонентів у життя. Саме цей факт і підтверджує своєчасність і актуальність розпочатого нами дослідження.

Інтеграція України у європейський і світовий освітній простір і зумовлюють перебудову системи національної освіти на засадах інноваційності та демократизму, модернізації змісту й організації навчально-виховного процесу у вищій школі. Система вищої освіти сучасної України перебуває в стані реформування та визначення способів трансформації й удосконалення всіх етапів підготовки фахівців високого професійного рівня. Саме відповідно до концепції реформування вищої освіти, зокрема і спеціальної, освіта та освітня діяльність мають сприйматися та визнаватися державою засобом формування культурної, духовної та інтелектуальної сфер сучасного покоління громадян України. Інноваційна реформа національної системи вищої спеціальної освіти має бути спрямованою на зростання конкурентоспроможності навчальних закладів, що, своєю чергою, забезпечувало б економіку країни фахівцями, здатними втілювати інноваційні технології у всі сфери суспільного життя осіб з особливими освітніми потребами [5].

В умовах глобалізації, інтеграції й ускладнення соціальної діяльності, значної кількості інформації, швидкого та постійного оновлення технологій психології в галузі спеціальної освіти мають змогу успішно функціонувати тільки в тому разі, якщо вони матимуть певні життєві ціннісні орієнтації, якості та здібності, що забезпечать стійкість їх розвитку, соціальну мобільність, творчу особистісну позицію та гнучку адаптацію до всіх трансформацій. Це обумовлює необхідність заміни традиційної «знаннєвої» парадигми вищої освіти на нову, яка більшою мірою відповідатиме актуальним і перспективним потребам як розвитку суспільства, так і потребам самих фахівців [5].

Аналіз досліджень і публікацій. Беручи до уваги контекст психолого-педагогічного дослідження, значення набуває виокремлення шляхів інтенсифікації професійної підготовки, що відбувається в наступних напрямках: історія та філософія вищої педагогічної освіти (В. Кремень, В. Луговий, В. Шадриков, І. Яковлев та ін.); технології навчально-виховного процесу у вищих закладах освіти (В. Беспалько, Л. Кандрашова, Н. Кузьміна, В. Лозова, М. Ярмаченко та ін.). Різноманітним аспектам професійно важливих якостей психолога присвячено численні наукові дослідження таких аспектів: особистісних якостей як показника професіоналізму, фахова компетентність та готовність психолога до діяльності (І. Зимняя, А. Маркова, К. Платонов, Н. Пророк, В. Семиченко). Необхідно зазначити, що вимоги до особистісних якостей психолога спеціальних закладів освіти зумовлені високим рівнем складності діагностичної та корекційної роботи стосовно дітей з особливими освітніми потребами (В. Бондар, Т. Сак, В. Синьов, Є. Синьова, М. Супрун, А. Шевцов, М. Шеремет та ін.).

Мета статті. Відповідно до концептуальних засад теорії та практики професійної підготовки психологів у галузі спеціальної освіти визначити її сутність та структуру; ідентифікувати сучасний стан сформованості когнітивно-компетентнісного компонента професійної підготовки спеціальних психологів у системі вищої освіти України.

Тож у розробці власних критеріїв та показників сформованості професійної підготовки психологів вважаємо, що основними вимогами до них мають бути об'єктивність, надійність, простота та зручність виміру, узгодження із складовими компонентами, адекватність, взаємообумовленість критерію з його показниками.

Методи дослідження. Задля реалізації поставленої мети були використані такі методи: теоретичні (теоретико-методологічний аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження; зіставлення, узагальнення та систематизація результатів наукових досліджень з метою визначення стану розробленості проблеми та перспективних напрямів її вирішення), емпіричні (діагностичні – тестування, інтерв'ю; обсерваційні – пряме й опосередковане спостереження, протоколювання; прогностичні – метод експертних оцінок, спостереження, самоаналіз, самооцінка), за допомогою яких було зібрано емпіричний матеріал стосовно практичного стану компонентів досліджуваної фахової підготовки, та статистичні методи обробки даних [5; 7; 8].

Виклад матеріалу дослідження. Вважаємо доцільним дослідження динаміки професійної підготовки психологів у галузі спеціальної освіти відповідно до функціональної системи компонентів зазначеного процесу. До них віднесено: *професійно-мотиваційний, когнітивно-компетентнісний, операційно-діяльнісний, результативно-рефлексивний* [5]. **У контексті проведення дослідження когнітивно-компетентнісний компонент** становить сукупність таких характеристик, як системність знань; усвідомленість знань; стійкість знань (оволодіння матеріалом на рівні довготривалої пам'яті з постійним цілеспрямованим, довготривалим їх використанням).

Вивченням сфери пізнання займається когнітивна психологія – напрям, який доводить вирішальну роль знань в організації поведінки суб'єкта. Якість знань має контролюватися протягом професійної підготовки психологів у галузі спеціальної освіти. Для психолога якість освітнього процесу визначається як нормативний рівень, якому має відповідати

продукт навчального процесу і в якому втілюється соціальне замовлення суспільства. В умовах переходу на нову філософію освіти – особистісну (ефективно-емоційно-вольову) під якістю освіти так само розуміється і соціальний розвиток студента (взаємодія його з усіма аспектами соціального оточення). Зробивши контент-аналіз першоджерел з досліджуваної проблеми (Т. Давиденко, Л. Зоріна, І. Лернер, Д. Ельконін, В. Тализіна та ін.), можна стверджувати, що під знанням розуміється результат духовної і практичної діяльності людей, втіленої в системі фактів, уявлень, понять, правил, законів, теорій. А під якістю знань ми розуміємо цілісну сукупність відносно стійких знань, що характеризують результат навчально-пізнавальної діяльності, які поділяються на три основні групи якостей: системність знань, усвідомлена дієвість знань, стійкість знань. Взаємозв'язок усвідомленості, стійкості і системності забезпечує повноцінність знань протягом професійної підготовки психологів у галузі спеціальної освіти. Наявність таких знань у студентів-психологів дозволяє їм орієнтуватися в різних ситуаціях, уявляти образ діяльності, змінювати її план із виходом на нові цілі та засоби, висловлювати оцінні судження. Зважаючи на це, можна зробити висновок, що вимогами якості знань є: співвіднесення рівнів сформованості системи знань з виконавчими діями; оцінка реального перебігу цих дій та їх результатів із заданими; внесення корективів відповідно до досвіду в разі розбіжностей. На підставі вищевикладеного доцільно стверджувати, що когнітивно-компетентнісний критерій містить такі показники, як системність, усвідомленість та стійкість знань.

Когнітивний критерій відображає засвоєння найважливіших психологічних знань, їх глибини, прагнення узагальнювати й аналізувати матеріал, давати оцінку фактам і явищам психологічної сфери в житті суспільства. Проте цей процес має відбуватися системно, а не хаотично. Показник системності містить певні вимоги до організації процесу навчання, до учас-

ників навчального процесу, до побудови змісту навчання. В основі цих вимог лежить поняття системи, зокрема, її функціональної будови. Розглянемо суть вимог до організації змісту навчання. Одна з них полягає в тому, що зміст навчального матеріалу має бути організований у систему. Однак відомо, що кожна система характеризується рівнем ієрархії. Отже, зміст матеріалу повинен мати ієрархічну будову, надаючи відповідні системи знань [7; 8]. У практиці зустрічається така організація змісту, коли «працює» лише один або два рівні: один – високий, другий – низький. Це утруднює перехід від одного рівня до іншого, а потім, унаслідок цих труднощів, фактично розмивається кожен із них і система знань, як така втрачається взагалі. Як показує аналіз даного питання, є необхідність виділяти три рівні ієрархії побудови системи змісту навчання: рівень навчального предмета – це найвищий рівень, рівень явища – це середній рівень і, нарешті, третій рівень ієрархії – рівень поняття, закону, теорії. Процес навчання будують так, що працюють із середнім рівнем ієрархії, водночас здійснюючи перехід до систем знань як нижнього, так і вищого рівнів. Набуття знань студентами-психологами має відбуватися так, щоб між функціями систем знань усіх рівнів ієрархії весь час «працював» зв'язок. Інакше кажучи, зв'язок між рівнем ієрархії реалізується через зв'язок між функціями цих трьох систем знань. Між середнім і найнижчим (понятійним) рівнем доводиться виділяти проміжні рівні ієрархії: рівень закону та рівень теорії. Це середній рівень ієрархії, який дозволяє побудувати навчальний процес так, щоб можна було легко здійснити перехід як до системи знань нижчого рівня ієрархії, так і до системи знань вищого з рівнів. У змісті навчання в межах системи знань кожного рівня ієрархії повинні бути виділені елементи цих систем, їх системотворчі чинники, структури, системні властивості, тобто всі функціонально-морфологічні компоненти системи. Оскільки відсутність системи знань середнього рівня ієрархії утруднює встановлення зв'язку між системами знань найнижчого і найвищого рівнів ієрархії, то

з цього випливає, що трьохрівнева будова змісту навчання є обов'язковою вимогою для формування системності знань у студентів-психологів. Відомо, що в межах свого рівня ієрархії система знань виконує певну функцію. Тому зміст системи знань кожного з рівнів ієрархії повинен відображати цю функцію [8]. Отже, процес навчання та засвоєння знань під час професійної підготовки психологів у галузі спеціальної освіти повинен являти собою систему, це вимога дидактичного принципу системності. Нарешті, показник системності передбачає, щоб усіма можливими засобами розвивалася системність мислення, а це означає, що різноманітні види навчальних дій здійснювались під кутом зору системної «призми».

Особливим показником когнітивного критерію є його усвідомленість, що виявляється у професійній компетентності студента, тобто це і є узгодженість пізнавальної спрямованості, прояв інтересу й усвідомлене ставлення до набутих знань. Когнітивно-компетентнісний критерій визначає рівень знань студентів-психологів про сутність, функції, передумови успішної взаємодії, розуміння значущості високого рівня професійної компетентності для успішної майбутньої професійної діяльності, уміння визначати складові компоненти в процесі професійної підготовки. Акцентом даного критерію є рівень знань студентів про сутність та закономірності, принципи, функції сформованості професійної підготовки психологів у галузі спеціальної освіти. Досліджуваний критерій окреслюється як базовий щодо всієї професійної підготовки психологів у галузі спеціальної освіти, характеризує рівень інтегративних знань студентів із медичної, психологічної та педагогічної галузей, які є цілісним відображенням у свідомості майбутнього психолога єдності складових професійної діяльності. Цей компонент виконує гносеологічну, світоглядну функції; його дія спрямована на забезпечення інформації про відношення між суб'єктом і об'єктом інтегративного пізнання навколишнього світу, закономірності її розвитку та на реалізацію умінь оперувати цією інформацією в різних сферах професійної діяльності. Визначений

компонент проявляється в епістемологічній компетентності студентів і слугує критерієм їхньої гносеологічної обізнаності, здатності до інтегративного мислення, пошуку шляхів вирішення комплексних корекційно-психологічних проблем, доведення теоретичних висновків, формулювання інтертеоретичних положень про психологічне і педагогічне осмислення сутності і складності будь-якого дефекту, його глибини, володіння діагностичними методиками, умінням спроекувати корекційно-реабілітаційні заходи, здатність прогнозувати адаптаційні можливості дитини, набувати медичної, психологічної і педагогічної компетентності для подальшої професійної практичної діяльності, яка реалізується в різноманітних видах (діагностична, корекційна, реабілітаційна, прогностична, профілактична, організаційно-управлінська, комунікативна, інформаційна тощо), інтегруючись із діяльністю представників інших професій.

Стійкість знань – це показник, що визначає ґрунтовність засвоєння навчального матеріалу, стійке закріплення та вільне відтворення й застосування на практиці, що надає можливість успішно набувати нові знання. Ґрунтовне засвоєння знань досягається всім процесом навчання. Знання тим ґрунтовніші, чим свідомішою є праця студентів. Принцип міцності визначає стійкість накопичених знань. Психологи розрізняють 4 рівні засвоєння заданого матеріалу:

- перший рівень (знайомства) характеризується умінням розрізняти вивчений об'єкт серед решти, вибирати його із сукупності об'єктів;

- другий рівень (репродукції) характеризується умінням відтворювати вивчений матеріал, але не виходячи при цьому за межі вивчених відомостей;

- третій рівень (уміння) характеризується умінням вирішувати практичні завдання за вивченим матеріалом, застосовувати відомі загальні методи в конкретних умовах;

- четвертий рівень (творчості) характеризується умінням створювати нові підходи і методи вирішення проблем у певній сфері діяльності [7; 9].

Досліджуваний показник відображає особливість навчання, відповідно до якої оволодіння знаннями, уміннями та навичками досягається лише тоді, коли вони, з одного боку, ґрунтовно осмислені, а з іншого – добре засвоєні й довго зберігаються в пам'яті. Стійкість засвоєння насамперед забезпечується реалізацією принципів навчання (доступності, зв'язку теорії з практикою, наочності, систематичності та послідовності, свідомості й активності тощо). Водночас необхідним є закріплення вивченого на кожному занятті програмного матеріалу та повторення раніше пройденого. Навчання необхідно провадити таким чином, щоб знання та вміння з попередніх етапів професійної підготовки психологів у галузі спеціальної освіти ставали базовими для наступних, більш складних етапів. Необхідно зазначити, що повторення та закріплення навчального матеріалу має носити активний пошуковий характер. Доцільним є провадження за допомогою виконання різноманітних творчих завдань (технічних задач з неповними даними; проблемних бесід, розрахункових задач на визначення необхідності кількості матеріалу тощо). Міцність формування практичних умінь має бути доведена під час виконання тренувальних вправ, трудових завдань, суспільно корисної продуктивної праці та ін.

Даючи характеристику процесу засвоєння знань, стверджуємо, що стійкість знань тісно пов'язана з характеристикою процесу засвоєння знань. Загалом поняття «засвоєння» визначається як процес «відтворення» індивідом історично сформованих, суспільно вироблених здібностей, способів поведінки, знань, умінь та навичок, процес їх перетворення у форми індивідуальної суб'єктивної діяльності. Засвоєння навчального матеріалу відбувається в результаті пізнання, в основі якого знаходиться складна цілісна психічна діяльність особистості і яка передбачає функціонування всіх пізнавальних психічних процесів (сприйняття, пам'ять, уявлення, мислення, мова), почуття, волі, спрямованості, мотивації [6; 8].

Узагальнюючи викладені положення, виокремлюємо такі етапи процесу засвоєн-

ня знань: 1) ознайомлення з прийомом; 2) засвоєння змісту прийому через виконання вправ; 3) перенесення прийому на вирішення нових завдань; 4) контрольне перенесення прийому [1; 4].

Тож, узагальнюючи вищенаведені психолого-дидактичні положення стосовно структуризації особистісного процесу стійкого засвоєння знань, виокремлюємо три взаємопов'язані етапи. На першому етапі відбувається первинне сприймання, осмислення і запам'ятовування навчального матеріалу, тобто засвоєння теоретичних знань. На другому етапі студент-психолог набуває навички і вміння практичного застосування знань на основі проведення спеціальних тренувальних вправ. На третьому етапі здійснюється повторення, поглиблення і закріплення знань, удосконалення практичних умінь і навичок, що й забезпечує міцність знань [5].

Процес стійкого засвоєння знань передбачає повний цикл навчально-пізнавальних дій: сприймання нового матеріалу, його первинне і наступне осмислення, запам'ятовування, виправлення під час застосування теорії на практиці, повторення з метою поглиблення і засвоєння знань, умінь, навичок. Процес засвоєння знань передбачає виконання студентами послідовності певних пізнавальних операцій, дій, спрямованих на досягнення певного наслідку. Тому міцність знань корелює з їхньою активністю та характером діяльності. У контексті дослідження під активністю розуміємо не зовнішню моторну діяльність студентів, а їхні внутрішньорозумові дії, які виявляються через такі якісні показники, як усвідомленість, осмислення, рефлексивність [5].

На психологічне підґрунтя ефективності запам'ятовування і збереження інформації вказував і той факт, що міцність знань залежить від особистісної настанови на запам'ятовування (мети, характеру використання у практиці тощо) та включення в активну і власну діяльність. Навчальна інформація, що не підлягала внутрішній переробці, осмисленню, не стала частиною особистісного досвіду, не може стати основою міцних знань. Тож, як бачимо,

процес засвоєння знань має складний характер, містить кілька етапів, які охоплюють мотиваційну та пізнавальну сфери студентів-психологів. Відповідно до кожного структурного компонента встановлено критерії та показники рівнів їх сформованості. З метою діагностики основних рівнів сформованості зазначених компонентів та для оцінки ефективності експериментальної моделі системи професійної підготовки психологів у галузі спеціальної освіти і було розроблено даний комплекс критеріїв і показників, який доцільно розглядати у вигляді критеріальної моделі. На основі визначених критеріїв та показників і за допомогою підібраних організаційних форм і методів діагностування виокремлено чотири рівні сформованості зазначених компонентів: високий, достатній, середній та низький [2; 4;5].

Отже, нами було ідентифіковано стан і складові професійної підготовки психологів у системі вищої освіти України. Доведено, що належна діагностика забезпечує науковий підхід до організації роботи зі студентами, їх професійного розвитку та саморозвитку [7; 8]. На підставі аналізу результатів дослідження нами визначено об'єктивний стан сформованості зазначених компонентів, що уможливило висновки про коректність загальної гіпотези дослідження, урахуваючи особливості та потенційні можливості його учасників. Результати рівнів сформованості свідчать про недостатній рівень сформованості когнітивно-пізнавального компонента в структурі професійної підготовки психологів у галузі спеціальної освіти (табл. 1).

На підставі аналізу результатів дослідження маємо переважання середнього (реконструктивного) рівня сформованості *когнітивно-компетентісного компонента*. Проте, за даними моніторингу, абсолютна більшість реципієнтів виявила високий рівень зацікавленості та включеності в діяльність. Водночас в окремі частини студентів також було зафіксовано доволі низький рівень сформованості когнітивних операцій. Одержані в процесі зрізу дані за усіма показниками когнітивно-пізнавального критерію свідчать про те, що за-

Таблиця 1

Рівні сформованості когнітивно-компетентнісного компонента (у %)

Експериментальні групи	Розподіл за рівнями когнітивно-компетентнісного критерію (%)							
	Високий (Інноваційний)		Достатній (Продуктивний)		Середній (Реконструктивний)		Низький (Репродуктивний)	
	абс	%	абс	%	абс	%	абс	%
Групи E1 (199 осіб)	8	4,0	56	28,1	105	52,8	30	15,1
Групи E2 (294 особи)	14	4,8	80	27,2	148	50,3	52	17,7
Групи E3 (246 осіб)	12	4,9	68	27,7	128	52,0	38	15,4
Психологи (210 осіб)	3	1,4	20	9,5	69	32,9	118	56,2

галом для студентів-психологів та працюючих психологів у галузі спеціальної освіти характерною була відсутність системності знань; чітких уявлень про психолого-педагогічну діяльність, як наслідок маємо неповністю сформоване ставлення до неї та відсутність здатності управляти зазначеною діяльністю. Тож підтверджено доцільність модернізації методики викладання психології у вищій школі шляхом проведення в процесі формування знань психолого-педагогічних мотиваційних тренінгів, спрямованих на вдосконалення складових професійної підготовки психологів (спеціальних, клінічних) у галузі спеціальної освіти [5].

Висновки, перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження. Підсумовуючи зазначимо, що сьогодення висуває до майбутніх фахівців спеціальної освіти вимоги як щодо наявності базових професійно важливих якостей, так і до здатності аналізувати свою професійну діяльність, удосконалювати професійні навички, засвоювати нові професійні напрями, що потребує необхідності розвитку особистісного ресурсу.

Отже, професійна підготовка фахівців спеціальної освіти має бути спрямованою на формування особистості, яка володіє не тільки системою спеціальних знань та професійних дій, а й вирізняється сформованістю професійно важливих компетентностей, відповідним рівнем кваліфікації з урахуванням світових і європейських стандартів якості при збереженні національних здобутків і пріоритетів, а також здатної до плідної трудової діяльності в сучасних умовах у контексті соціальної згуртованості в освіті. В умовах гло-

балізації, інтеграції й ускладнення соціальної діяльності, значної кількості інформації, швидкого і постійного оновлення технологій фахівці спеціальної освіти можуть успішно функціонувати тільки в тому разі, якщо вони матимуть певні життєві ціннісні орієнтації, якості і здібності, що забезпечать стійкість їх розвитку, соціальну мобільність, творчу особистісну позицію та гнучку адаптацію до всіх трансформацій.

Тож цілком обумовлено є необхідність заміни традиційної, «знанневої» парадигми вищої освіти на нову, що більшою мірою відповідає актуальним і перспективним потребам як розвитку суспільства, так і потребам майбутніх фахівців досліджуваної категорії. Саме європейський освітній простір просуває ідею «трикутника знань», яка полягає в максимально тісному зв'язку освіти, дослідної діяльності та технологічних інновацій. Характерними рисами глобалізації в галузі освіти є уніфікація знань, загальне прагнення країн світу до досягнення високої якості освіти. Освіта стає головною детермінантою економічних результатів та світового потенціалу.

Узагальнюючи вищевикладене, можемо стверджувати, що об'єктивна реальність глобалізації вимагає нової цільової орієнтації, що враховує потреби в міжнародній солідарності щодо цінностей загальнолюдської етики. Водночас важливою умовою інтеграції вищої школи України у світовий освітній простір має бути збереження національного досвіду, традицій, зміцнення і розвиток її безперечних переваг, до яких, передусім, відноситься науковість освіти, її фундаментальність та енциклопедичність.

Досягнення конкурентоспроможної якості національної освіти в контексті соціальної згуртованості стає пріоритетом модернізації також і спеціальної освіти України. Здійснений аналіз процесу глобалізації, змінності, конкуренції, що з кожним роком владніше заявляють про себе у світі, зобов'язують нарощувати дослідницькі зусилля щодо ролі освіти у формуванні особистості, адекватної інноваційному типу суспільного прогресу – інноваційної

особистості фахівця спеціальної та інклюзивної освіти. Перспективними напрямками наукових пошуків убачаємо подальше вивчення й узагальнення досвіду та тенденцій професійної підготовки психологів у галузі спеціальної освіти; комплексне дослідження зазначеного явища в дотичних галузях наукових знань та формулювання новітньої концепції становлення особистості сучасного психолога (спеціального, клінічного).

ЛІТЕРАТУРА

1. Основи теорії виховання: навч. посіб. / Синьов В. М., Пометун О. І., Кривуша В. І., Супрун М. О. Київ: МП «Леся», 2000. 140 с.
2. Синьов В. М., Супрун Д. М. До питання професійної підготовки психологів в галузі спеціальної освіти: єдність теоретичної і практичної готовності вирішувати професійні завдання. Освіта дітей з особливими потребами: від інституціалізації до інклюзії: збірник тез Міжнар. конгресу зі спеціальної педагогіки, психології та реабілітології / Вінницький державний університет імені Михайла Коцюбинського, Україна. Вінниця, 2016. С. 319–320.
3. Супрун Д. М. Професійна підготовка психологів в галузі спеціальної освіти. Монографія. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. 392 с.
4. Супрун Д. М. Модернізація змісту професійної підготовки психологів в галузі спеціальної освіти: монографія. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2019. 492 с.
5. Супрун Д. М. Теорія та практика професійної підготовки психологів в галузі спеціальної освіти: дис. ... д-ра пед. наук: спец. 13.00.03. Київ, 2018. 657 с.
6. Супрун Д. М. Management – a component of psychologists' professional training (Менеджмент – складова професійної підготовки психологів): навчально-методичний посібник для студентів, слухачів магістратури та практикуючих психологів. Київ, 2019. 390 с.
7. Супрун М. О. Корекційне навчання учнів допоміжних закладів освіти: витоки, становлення та розвиток (друга половина XIX – перша половина XX ст.): монографія. Київ: Вид. КЮІ МВСУ Паливода АВ, 2005. 350 с.
8. Шеремет М. К., Супрун Д. М. Самоздійснення в контексті професійної підготовки психологів в галузі спеціальної освіти // Матеріали Всеукр. (заочної) наук.-практ. конф., присвяч. 5-річчю кафедри корекц. освіти та спец. психол. Харків, 2017. С. 382–385.

REFERENCES

1. Syniov V. M., Pometun O. I., Krivusha V. I., Suprun M. O. (2000). *Osnovy teoriiy vihovannya* [Basics of upbringing theory]. Kiev: MP Lesia. (in Ukrainian).
2. Syniov, V. & Suprun, D. (2016). Do pytannya profesiinoyi pidhotovky psykholohiv v haluzi spetsialnoi osvity: yednist teoretychnoi i praktychnoi hotovnosti vyrishuvaty profesini zavdannia. [On the issue of psychologists' professional training in the field of special education: the unity of the theoretical and practical readiness to solve professional tasks] *Osvita ditei z osoblyvymy potrebamy: vid instytualizatsii do inkluzii* – Education of children with special needs: from institutionalization to inclusion. 319–320. (in Ukrainian).
3. Suprun, D. (2017). *Profesiina pidgotovka psykholohiv v galuzi spetsialnoyi osvity* (monograph) [Professional psychologists' training in the field of special education: a monograph]. Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M.P. Dragomanova. (in Ukrainian).
4. Suprun, D. (2019). *Modernizatsiia zmistu profesiinoyi pidhotovky psykholohiv v haluzi spetsialnoi osvity* (monohrafiia) [Modernization of the content of psychologists' professional training in the field of special education: a monograph]. Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova. (in Ukrainian).
5. Suprun, D. (2018). *Teoriia ta praktyka profesiinoyi pidhotovky psykholohiv v haluzi spetsialnoi osvity*. (dys. ... d-ra ped. nauk: 13.00.03) [The theory and practice of psychologists' professional training in the field of special education. (DSc thesis)]. Kyiv. (in Ukrainian).
6. Suprun, D. (2018). *Management – a component of psychologists' professional training* (menedzhment – skladova profesiinoyi pidhotovky psykholohiv). Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova. (in Ukrainian)
7. Suprun, M. (2005). *Korektsiine navchannia uchniv dopomizhnykh zakladiv osvity: vytyky, stanovlennia ta rozvytok* (druga polovyna XIX–Persha polovyna of XX century.) [Correctional teaching of pupils in the special education institutions: preconditions, formation and development (second half of the XIX – first half of the of XX century)]. Kyiv: View. KYUI MVSU Palivoda AB (in Ukrainian).
8. Sheremet, M. & Suprun, D. (2017). *Self-realization in the context of psychologists' professional training in the field of special education. Materials of Ukrainian (correspondence) scientific and practical conference devoted to 5th anniversary of the department correctional education and special psychology*, 382–385. (in Ukrainian).

9. Frankl, V. (2006). *Man's Search for Meaning. An Introduction to Logotherapy*. Boston: Beacon Press.